

اثر ایمان دینی بر تخصیص زمان به کردار در راه خدا

نوع مقاله: پژوهشی

مرتضی عزتی^۱

نسیرین اسداللهی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۳/۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱

چکیده

این مقاله به بررسی اثر ایمان دینی بر تخصیص زمان به کردار در راه خدا در میان شهروندان شاغل در شغل-های آزاد شهرستان زاهدان می‌پردازد. جامعه آماری، شهروندان شاغل در شغل‌های آزاد شهرستان زاهدان است و تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۴۸۶ نفر محاسبه شده است که ۵۰۰ نفر انتخاب شده است، داده‌ها با پرسشنامه گردآوری شده است. پرسشنامه شامل چهار بخش می‌باشد: بخش اول اطلاعات کلی پاسخگویان، بخش دوم مربوط به هزینه‌های دینی و بخش سوم درباره به تخصیص زمان است. بخش چهارم به سنجش ایمان افراد می‌پردازد. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین و انحراف استاندارد) آمار استنباطی (ضریب همبستگی، آزمون t مستقل (ANOVA) و تحلیل رگرسیون استفاده شده است. یافته‌ها نشان دهنده آن است که مقدار پول خرج شده در راه خدا، ایمان دینی و خالص درآمد شغلی اثر مثبت بر اندازه زمان تخصیص داده شده به کردار در راه خدا دارند. در حالی که سن، تحصیلات، محل سکونت و هزینه‌های روزانه خانوار اثر منفی بر تخصیص زمان به کردار در راه خدا دارند.

کلمات کلیدی: ایمان، تخصیص زمان، کردار در راه خدا

طبقه بندی JEL: C23, E62, Z12

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

mezzati@modares.ac.ir

n.asadollahi@gmail.com

۱ دانشیار اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس (نویسنده مسئول)

۲ کارشناس ارشد اقتصاد دانشگاه پیام نور

مقدمه

یکی از منابع محدود هر انسانی زمان او است. از این رو تخصیص زمان یکی از موضوع‌های مهم علم اقتصاد است. انسان می‌تواند از زمان خود به طور مستقیم مطلوبیت به دست آورد. همچنین او می‌تواند با تخصیص زمان به کار کردن و کسب درآمد، منابع مالی یا دارایی خود را افزایش دهد و با هزینه کردن آن مطلوبیت به دست آورد. افزون بر این انسان می‌تواند دارایی‌های پولی یا زمان خود را در راه خدا صرف کند و برای زندگی پس از مرگ مطلوبیت به دست آورد. انسان با تخصیص زمان در راه خدا می‌تواند زمینه پاداش الهی در آخرت را فراهم کند.

بر پایه نظریه‌های اقتصاد خرد عوامل مختلفی بر تخصیص زمان فرد اثر دارند. از عوامل مهم در تخصیص زمان انسان، درآمد و هزینه فرصت زمان است. تخصیص زمان در راه خدا نیز از همین عوامل پیروی می‌کند. ولی یک عامل بسیار مهم در تخصیص زمان در راه خدا، ایمان فرد است. در این بررسی تلاش می‌شود اثر ایمان دینی و عوامل دیگر بر تخصیص زمان در راه خدا بر روی یک جامعه شهری از ایران بررسی شود و نظریه‌های این زمینه را آزمون کند.

این مقاله پس از بررسی مقدمه‌نگاهی به مباحث نظری و پیشینه بررسی دارد. سپس مدل ارایه و تجزیه و تحلیل انجام می‌شود. در پایان جمع‌بندی ارایه می‌شود.

۱. نگاه نظری

بخشی از ادبیات تخصیص را که می‌تواند به موضوع ما نزدیک‌تر باشد می‌توان در ادبیات کردارهای خیر خواهانه در اقتصاد سنتی پیگیری کرد، البته این نظریه و دیدگاه‌های ارائه شده در این باره با کار ما تفاوت پایه‌ای دارد. به عنوان بکی از تفاوت‌ها می‌توان گفت از نخستین کسانی که با نگاه علمی امروزی اقتصاد به موضوع رفتار خیرخواهانه پرداخته آدم اسمیت است. وی خیر خواهی را رفتار خوبی می‌داند، ولی آن را حاصل خودخواهی افراد و رفتار آنها برابر انگیزه‌های فردی خودخواهانه می‌داند (نهضتی و دیگران، ۱۳۹۱، ۲۵-۴۶).

با این وجود زمان به عنوان یکی از منابع محدود مطرح می‌شود و افراد آن را به گونه‌ای به کارهای خود اختصاص می‌دهند که در راستای تعریف شخصی آنها از رضایت خاطر باشد. ذکر این نکته ضروری است که انسان می‌تواند زمان خود را مانند پول برای دستیابی به رضایت خاطر این جهان یا زندگی پس از مرگ به کار گیرد (عزتی، ۱۳۹۴، ۱۲۸).

هر کس زمان خود را به سه بخش تقسیم می‌کند: یک بخش را برای بدست آوردن رضایت خاطر زندگی زمان حال، بخش دیگر را برای بدست آوردن رضایت خاطر زندگی آینده و بخش سوم را برای بدست آوردن رضایت خاطر پس از مرگ به کار می‌برد. هر کس رضایت خاطری را که از به

کارگیری زمان در هر کردار بدست می آورد، با رضایت خاطر به کارگیری زمان در کردارهای دیگر برابری می دهد و هر یک را که رضایت خاطر بیشتری برای او فراهم کند برمی گزیند. تابع رضایت خاطر هر کس از سه دسته رضایت خاطر زمان حال، آینده این جهان و زندگی پس از مرگ درست شده است که با فرض وابسته نبودن آنها برای به کارگیری زمان در سه دوره خواهیم داشت:

$$u_t = u_1(t_1) + u_2(t_2) + u_3(t_3) = f(t_1, t_2, t_3)$$

که با فرض های عقلانیت و عادی بودن انسان داریم:

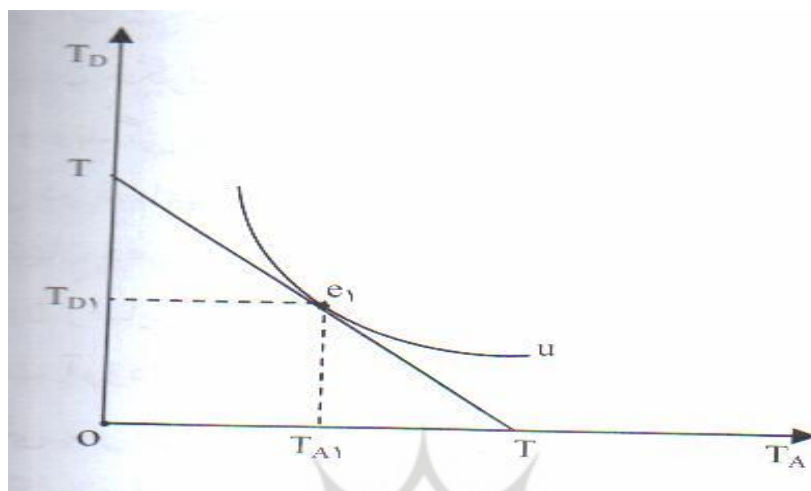
$$\begin{array}{ccc} U'_1 > 0 & U'_2 > 0 & U'_3 > 0 \\ U''_1 < 0 & U''_2 < 0 & U''_3 < 0 \end{array}$$

به عبارت دیگر، رضایت خاطرهای نهایی، مثبت، ولی رضایت خاطر نهایی به کارگیری زمان در هر دوره کاهنده است. به سخن ساده تر هر کس برای فراهم کردن آسایش خود برای هر سه دوره زندگی می کوشد.

برای نشان دادن چگونگی تصمیم گیری به کارگیری زمان میان سه دوره زمانی حال، آینده و زندگی پس از مرگ، نیازمند منحنی بی تفاوتی میان آنها هستیم. فرض می کنیم کسی T واحد زمان دارد که می تواند آن را برای به دست آوردن رضایت خاطر زندگی این جهان (دوره حال و کار کردن برای آینده) یا به دست آوردن رضایت خدا (و پاداش خدا برای به دست آوردن رضایت خاطر زندگی پس از مرگ) به کار گیرد. اگر دو تابع رضایت خاطر U_1, U_2 او را جمع کنیم و این دو را یک سوی رویه رضایت خاطر و U_3 را سوی دیگر آن بگذاریم، از روی اینها منحنی بی تفاوتی به کارگیری زمان برای زندگی این جهان و زندگی پس از مرگ به دست می آید.

نمودار زیر را در نظر بگیرید که در آن خط TT خط دارایی زمانی و منحنی بی تفاوتی به دست آمده از رویه رضایت خاطر زمان برای زندگی این جهان و زندگی پس از مرگ است. او می تواند همه زمان خود را روی محور افقی به اندازه T برای کردارهای در راه خدا به کار گیرد یا به همین اندازه زمان را روی محور عمودی برای کردارهای این جهانی به کار گیرد. اگر او رفتاری عادی داشته باشد، با برخورداری از ایمان به خدا، جهان و زندگی پس از مرگ، در نقطه ای مانند e_1 در تعادل خواهد بود که می تواند بخشی از زمان خود را مانند T_{D1} به زندگی این جهان و بخشی را مانند T_{A1} برای کردارهای در راه خدا به کار گیرد. آنچه در اندازه به کارگیری زمان برای زندگی این جهان و زندگی پس از مرگ تأثیر گذار است، اندازه رضایت خاطر نهایی هر یک از این دو جهان است. از آنجا که زمان هر کس برای به کارگیری در هر دو دوره، مانند هم دیده شده، شیب خط دارایی (بودجه) زمانی برابر یک است. شیب منحنی بی تفاوتی نیز برابر منفی نسبت رضایت خاطر

نهایی که هر کسی برای زمان به کار گرفته شده در راه خدا به رضایت خاطر نهایی زمان به کار گرفته شده برای زندگی این جهان است.

نمودار ۱. منحنی بی تفاوتی رضایت خاطر زمان برای زندگی این جهان و زندگی پس از مرگ

بر این اساس، هر چه رضایت خاطر نهایی کردارهای در راه خدا که برای زمان T_A به کار می رود، بیشتر (کمتر) شود، شیب منحنی بی تفاوتی افزایش (کاهش) می یابد و هر چه رضایت خاطر نهایی به کار گیری زمان برای زندگی این جهان بیشتر (کمتر) شود، شیب منحنی بی تفاوتی کاهش (افزایش) خواهد یافت. هر کس بر پایه این افزایش و کاهش شیب منحنی بی تفاوتی، اندازه بیشتر یا کمتری زمان در کردارهای خداپسندانه (در راه خدا) را به کار خواهد گرفت

می دانیم رضایت خاطر آینده این جهان قطعی نیست و برای هر کس به سن و دیگر ویژگی های او بستگی دارد و پنداشت هر کس از قطعی بودن رضایت خاطر پس از مرگ به اندازه ایمانش بستگی دارد. از این رو، برای اندازه رضایت خاطر و رضایت خاطر نهایی زمان به کار گرفته در هر دوره زمانی، ردو عامل: 1) سن و دیگر ویژگی ها و 2) ایمان به خدا، زندگی پس از مرگ و رضایت خاطر زندگی در آن جهان مهم است. بر این پایه، برای تابع رضایت خاطر به کار گیری زمان خواهیم داشت:

$$U_i = B_1 U_1(T_1) + B_2 U_2(T_2) + B_3 U_3(T_3)$$

که در آن B_1 نزدیک یک است، ولی B_2 و B_3 برای انسان‌های عادی کمتر از یک است. اگر فرض کنیم در فضای دو بعدی می‌خواهیم تحلیل کنیم، زمان، به‌کارگیری برای زندگی این جهان (حال و آینده) را یک رو و زمان در راه خدا را روی دوم آن در نظر می‌گیریم. در اینجا شیب منحنی بی‌تفاوتی خواهد شد:

$$\frac{\partial U_A}{\partial U_D} = \frac{B_3 U'_A}{B_2 U'_D} = \frac{dT_D}{dT_A}$$

اگر فرض کنیم کسی ناچار است زمان معینی را که برای استراحت (خوابیدن، خوردن و مانند اینها) صرف می‌کند، کنار بگذارد و مانده زمان خود را تنها برای کار کردن و به دست آوردن درآمد و رضایت خاطر آینده و یا در راه خدا و برای بدست آوردن رضایت خاطر زندگی پس از مرگ به کار گیرد، در نتیجه شیب منحنی بی‌تفاوتی به کارگیری این زمان مانده، برابر می‌شود با:

$$\frac{\partial U_A}{\partial U_2} = \frac{B_3 U'_A}{B_2 U'_2} = \frac{dT_2}{dT_A}$$

۲. بررسی‌های انجام شده

بخشی از بررسی‌های مربوط به دین و اقتصاد، در ربع آخر قرن بیستم توسط محققان غیر مسلمان انجام شده است. این بررسی‌ها در شکل ساده اثر مذهب و دین را بر روی تخصیص دارایی و زمان برای افراد تبیین می‌کند و در شکل پیشرفته‌تر اثر سرمایه‌انسانی مذهبی را بر مقدار هزینه‌ها و زمان صرف شده برای فعالیت‌های مذهبی وارد مدل می‌کند.

بررسی‌های جدیدتر، انجام عملی را که در زمان حال یا آینده یا دنیای پس از مرگ منجر به مطلوبیت شود، نیازمند پرداخت هزینه می‌دانند. کالاها و خدمات دنیوی وضع مشخصی دارند و برای دستیابی به کالاها و خدمات اخروی باید هزینه آن را پرداخت کرد. هر پرداختی در نهایت منجر به کسب مطلوبیت دنیوی یا مطلوبیت اخروی می‌شود. از این رو می‌توان هر نوع تخصیص زمان و دارایی را با هدف نهایی مصرف در نظر گرفت. بسیاری از افراد زمان و دارایی خود را طوری به فعالیت‌های مذهبی و غیر مذهبی تخصیص می‌دهند که مطلوبیت آنها در زندگی این دنیا و زندگی پس از مرگ حداکثر شود. بر این اساس هدف اصلی از فعالیت‌های اقتصادی، تخصیص زمان و دارایی برای فعالیت‌ها، به دست آوردن مطلوبیت دنیوی و اخروی است.

آزی و ارنبرگ (1975) در مطالعات غیر مسلمان‌ها، مدلی تحت عنوان مدل تولید خانوار مذهبی حضور در کلیسا و مشارکت مالی ارائه کردند. براساس این مدل، افراد زمان و دارایی خود را به فعالیت‌های مذهبی و غیر مذهبی تخصیص می‌دهند که مطلوبیت آنها حداکثر شود. و هدف

اصلی از این فعالیت‌ها، تخصیص زمان و دارایی به مصرف دنیایی و مصرف آخرتی برای ایجاد مطلوبیت افراد است.

آزی و ارنبرگ (۱۹۷۷) تاکید می‌کنند که ممکن است فعالیت‌های مذهبی برای زمان حاضر نیز مطلوبیت ایجاد کند. آنها مدل خود را به گونه‌ای ارائه می‌کنند که در آن فعالیت‌های مذهبی تنها به مطلوبیت اخروی منجر می‌شود. این مدل نوعی جایگزینی، بین زمان و پول را برای انجام فعالیت‌های مذهبی، در خود لحاظ کرده است. به گونه‌ای که خانوارهایی که از زمان کمتری برخوردارند و دارای درآمد زیاد هستند، فعالیت‌های مذهبی را به شیوه پرداخت پولی انجام می‌دهند و خانواده‌هایی که دستمزد کمتری دارند، فعالیت‌های مذهبی را به صورت زمان‌بر انجام می‌دهند. با این وجود آزی و ارنبرگ بحث خود را در زمینه تخصیص درآمد و زمان به فعالیت‌ها مذهبی در قال تولید مذهبی خانوار مطرح می‌کنند، به این معنا که فرد با تخصیص زمان و دارایی خود خدمتی مذهبی ایجاد می‌کند که خود از آن مطلوبیت کسب می‌کند.

استیگلر و بیگر (۱۹۷۷) معتقدند که علاوه بر زمان و دارایی عوامل دیگری در فعالیت‌های مذهبی مؤثرند و تنها نمی‌توان زمان و دارایی را به فعالیت‌های مذهبی اختصاص داد. عواملی مانند دانش مذهبی، صبغه مذهبی فرد، آشنایی با مراسم دکتترین مذهبی، و در تخصیص زمان و دارایی در فعالیت‌های مذهبی تأثیر دارد.

یاناکن در سال (۱۹۹۰) معتقد است: که علاوه بر زمان و دارایی عامل دیگری به نام سرمایه انسانی مذهبی به عنوان یک عامل پیشرفت علمی در زمینه اثر مذهب بر رفتار مصرف‌کننده محسوب می‌شود ولی از آنجا که عامل سرمایه مذهبی انسانی قابل اندازه‌گیری نیست مطالعات تجربی در این زمینه کمتر بوده است.

یاناکن (۱۹۹۲) در یک بررسی تجربی با نمونه‌ای از شهروندان آمریکا رابطه آماری میان فرقه مذهبی (محافظه کار، لیبرال و دیگر گروه‌ها) فرد و اندازه حضور در کلیسا را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که حضور پیروان فرقه‌های اصول‌گرا در کلیسا بیشتر است.

تحقق آخرت برای همه افراد مسجل نیست بعضی به آخرت ایمان دارند و بعضی ندارند. کسانی که ایمان دارند معتقدند آخرت تحقق یافته‌ای است با وجود این ایمان همه افراد یک اندازه نیست به طوریکه هرچقدر ایمان فرد بیشتر باشد فرد تحقق آخرت را قطعی‌تر می‌داند. پس درجه ایمان به تحقق آخرت با درجه ایمان افراد مترادف است (عزتی، ۱۳۸۲، ۱۱-۳۴).

رفاه در زندگی پس از مرگ و رضایت خاطر در آن زندگی با هزینه کردن هر دو زمان و پول بدست می‌آید، هر کسی می‌تواند برای بدست آوردن رضایت خداوند و پاداش زندگی پس از مرگ، این دو دارایی خود را جایگزین هم کند و چنانچه کسی از ایمان به خداوند، جهان پس از

مرگ و رضایت خاطر آن برخوردار باشد، کوشش می کند نیازهای زندگی آن جهان خود را فراهم کند. چنانچه فرد درآمد و مال برای هزینه کردن در راه خدا نداشته باشد، می تواند برای بدست آوردن رضایت خدا و فراهم کردن پاداش خدا در زندگی پس از مرگ، زمان خود را به کار گیرد و این زمان را در راه خدا هزینه کند تا برای زندگی پس از مرگ خود، رضایت خاطر بدست آورد. (عزتی، ۱۳۹۳).

در بررسی‌های تخصیص زمان، موسوی، نعمت پور، و زرین اقبالی (۱۳۸۷) در مقاله تحلیل نظری وضع مالیات بهینه با توجه به الگوی تخصیص زمان و کشاورز حداد و برهانی (۱۳۹۱) در مقاله تصمیم جمعی درون خانواده و تخصیص زمان زن و شوهر بدون دیدن اثر دین به موضوع تخصیص زمان پرداخته اند. در الگوی تخصیص زمان و عرضه نیروی کار، هر کس زمان خود را به دو بخش کار بازاری و دیگر کردارها تخصیص می دهد کار برای بدست آوردن درآمد و دیگر کردارها برای استراحت، تفریح و آموزش است بر پایه اقتصاد سنتی تمام کردارها برای دستیابی رضایت خاطر این جهان انجام می شود و دستمزد در جایگاه عامل اصلی اندازه تعیین کننده تخصیص زمان به هر یک از این دو دیده می شود و از تحلیل آن عرضه نیروی کار فردی بدست می آید (قاسمی و شریف ۱۳۸۷)

در ایران بررسی‌هایی که موضوع دین را هم مطرح کرده‌اند، تعداد بیشتری هستند. از جمله کرمی (۱۳۸۳) در مقاله درآمدی بر الگوی تخصیص زمان با نگرش دینی می‌کوشد الگویی برای نشان دادن چگونگی تخصیص زمان یک انسان به تعبیر او آخرت گرا را در سه هدف ارایه کند:

(الف) نیازهای ابتدایی زندگی مانند رفع گرسنگی، حفظ بدن، استراحت
(ب) هدف نهایی مانند به دست آوردن سود و درآمد
(ج) هدف واسطه‌ای که بین هدف‌های پایه‌ای و نهایی است.

حسینی (۱۳۷۹) در کتاب الگوی تخصیص درآمد و رفتار مصرف کننده مسلمان اشاره کوتاهی به این موضوع داشته است.

صدر و رضایی (۱۳۸۷) در مقاله عرضه نیروی کار فرد مسلمان و عوامل موثر بر آن کوشیده اند درباره کار با روش تحلیل منطقی و هندسی به ترسیم عرضه نیروی کار مسلمان بپردازند. نتیجه این بررسی آن است که دستمزد، انفاق، کمک به دولت، الگوی مصرف و مشارکت بر عرضه کار مسلمان اثر دارند. این اثرها باعث افزایش عرضه کل کار می شود.

عزتی (۱۳۸۲) رسیدن به پاداش آخرتی را نیازمند تخصیص زمان و دارایی در این جهان می‌داند. تخصیص زمان و مال در این دنیا می تواند مصروف کسب مطلوبیت زمان حال و یا آینده این دنیا شود. همان مال و زمان می تواند به جای دنیا صرف فعالیت‌های در راه خدا شود تا پاداش

آخرتی را به ارمغان آورد و باعث مطلوبیت آخرتی شود. بر این اساس، با افزایش تخصیص مال و زمان در راه خدا، انتظار پاداش آخرتی افزایش می‌یابد و در نهایت مطلوبیت انتظاری آخرتی زیاد می‌شود.

عزتی (۱۳۹۴) به بررسی الگوی تخصیص زمان به کردار در راه خداوند، کار و استراحت پرداخته که نتایج تحقیق ایشان نشان داد که انسان هر دو دارایی پول و زمان خود را برای دستیابی به رضایت خداوند بکار می‌گیرد و این دو در این راه جانشین هم هستند.

نصیرخانی، رحیمی و خلیلی (۱۳۹۸) به بررسی رابطه ایمان دینی با و تخصیص زمان در یک بررسی تجربی پرداخته‌اند. در این بررسی، رابطه سن و ایمان با تخصیص زمان مثبت شده است و رابطه درآمد و هزینه‌های در راه خدا با تخصیص زمان منفی به دست آمده است.

۳. مدل تجربی و برآورد

بخش توصیف آماری از جامعه مورد مطالعه را در قالب جداول و نمودارها نشان می‌دهیم. برخی از ویژگیهای دموگرافیک (سابقه کاری، سن، تعداد اعضای خانوار، نحوه تصرف محل سکونت، میزان تحصیلات و مذهب) در قالب جدول‌ها و نمودارهای زیر ارائه شده است.

جدول ۱: توزیع فراوانی گروه‌ها به تفکیک سابقه کار

درصد	فراوانی	سابقه کار
0/52	260	کمتر از 5 سال
8/5	29	5 تا 10 سال
2/19	96	10 تا 15 سال
0/23	115	15 سال به بالا
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۱ نشان می‌دهد توزیع فراوانی سابقه کار با ذکر درصد بیان شده است. طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سابقه کاری کمتر از ۵ سال، ۲۶۰ نفر (۵۲٪/۰) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سابقه کاری ۵ تا ۱۰ سال، ۲۹ نفر (۵٪/۸) می‌باشد.

جدول ۲: توزیع فراوانی گروه‌ها به تفکیک میزان تحصیلات

درصد	فراوانی	میزان تحصیلات
4/17	87	کمتر از دیپلم

8/17	89	دیپلم
0/12	60	فوق دیپلم
4/41	207	لیسانس
4/11	57	فوق لیسانس
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۲ نشان می دهد توزیع فراوانی میزان تحصیلات با ذکر درصد بیان شده است . طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه لیسانس ، ۲۰۷ نفر (۴۱/۴٪) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه فوق لیسانس، ۵۷ نفر (۱۱/۴٪) می باشد.

جدول ۳: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک سن

درصد	فراوانی	سن
4/28	142	کمتر از 25 سال
8/34	174	25 تا 30 سال
2/12	61	30 تا 35 سال
6/24	123	35 سال به بالا
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۳ نشان می دهد توزیع فراوانی سن با ذکر درصد بیان شده است . طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه سنی ۲۵ تا ۳۰ سال ، ۱۷۴ نفر (۳۴/۸) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه سنی ۳۰ تا ۳۵ سال ، ۶۱ نفر (۱۲/۲٪) است.

جدول ۴: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک تعداد اعضای خانوار

درصد	فراوانی	تعداد اعضای خانوار
4/11	57	2 نفر
2/17	86	3 نفر
4/23	117	4 نفر
0/48	240	بیشتر از 4 نفر
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۴ نشان می دهد توزیع فراوانی تعداد اعضای خانوار با ذکر درصد بیان شده است . طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سرپرستی بیش از ۴ نفر ، ۲۴۰ نفر (۴۸٪) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با سرپرستی ۲ نفر، ۵۷ نفر (۱۱٪) می باشد.

جدول ۵: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک نحوه تصرف محل سکونت

درصد	فراوانی	نحوه تصرف محل سکونت
6/5	28	مجانی
0/54	270	اجاری
0/17	85	ملکی اعیان
4/23	117	ملکی عرصه و اعیان
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۵ نشان می دهد توزیع فراوانی نحوه تصرف محل سکونت با ذکر درصد بیان شده است . طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با وضعیت ملکی اجاری ، ۲۸۰ نفر (۴۵٪) و کمترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با وضعیت ملکی مجانی ، ۲۸ نفر (۵٪) می باشد.

جدول ۶: توزیع فراوانی گروه ها به تفکیک مذهب

درصد	فراوانی	مذهب
4/64	322	شیعه
6/35	178	سنی
0/100	500	مجموع

چنانکه جدول ۶ نشان می دهد توزیع فراوانی مذهب با ذکر درصد بیان شده است . طبق این آمار بیشترین فراوانی و درصد مربوط به گروه با مذهب شیعه ، ۳۲۲ نفر (۶۴٪) می باشد.

جامعه و نمونه

نتایج حاصل از تحلیل داده ها ارائه می گردد. در این پژوهش قصد داریم با استفاده از دو پرسشنامه به منظور بررسی اثر ایمان دینی بر تخصیص زمان به کردار در راه خدا و کار در میان شهروندان شاغل در شغل های آزاد شهرستان زاهدان بپردازیم. در تجزیه و تحلیل داده ها، ابتدا با استفاده از

آمار توصیفی میانگین و انحراف استاندارد محاسبه و سپس در آمار استنباطی از همبستگی پیرسون سوال های پژوهش مورد بررسی قرار می گیرد .

۴. یافته های پژوهش

نتایج به دست آمده (جدول ۷) حاکی از آن است که بیشترین و کمترین میانگین در بین متغیرهای پرسش نامه مربوط به مولفه تخصیص زمان به کارهای جمعی و اجتماعی (۶۷/۹۳) و مولفه تخصیص زمان به کارهای علمی و غیره برای دیگران (۴/۷۸) می باشد. همچنین بیشترین و کمترین انحراف استاندارد به ترتیب مربوط به مولفه تخصیص زمان به عبادت (۱/۲۵) و مولفه تخصیص زمان به فامیل (۰/۱۰) می باشد.

جدول ۷: میانگین و انحراف استاندارد پرسشنامه تخصیص زمان به کردار در راه خدا و کار شهروندان شاغل در شغل های آزاد شهرستان زاهدان

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
تخصیص زمان به تفریح	۵/۳۵	۰/۲۴	۰/۰	۱۷/۶۰
تخصیص زمان به فامیل	۵/۳۲	۰/۱۰	۲/۰	۱۰/۵۰
تخصیص زمان به عبادت	۱۸/۱۹	۱/۲۵	۰/۰	۷۸/۷۵
تخصیص زمان به کارهای جمعی و اجتماعی	۶۷/۹۳	۰/۵۹	۲۳/۲۰	۸۱/۴۰
تخصیص زمان به کارهای علمی و غیره برای دیگران	۴/۸۷	۰/۲۰	۰/۳۳	۱۸/۰
نمره کلی تخصیص زمان به کردار در راه خدا	۲۴/۴۴	۰/۲۸	۱۳/۵۳	۳۸/۴۲

با توجه به نمره کلی تخصیص زمان به کردار در راه خدا میانگین و انحراف استاندارد این متغیر برابر ۲۴/۴۴ و ۰/۲۸ می باشد.

نتایج به دست آمده (جدول ۸) حاکی از آن است که میانگین و انحراف استاندارد ایمان دینی برابر ۲/۹۴ و ۰/۰۲ می باشد.

جدول ۸: میانگین و انحراف استاندارد پرسشنامه ایمان دینی شهروندان شاغل در شغل‌های آزاد شهرستان زاهدان

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	حداقل	حداکثر
ایمان دینی	۲/۹۴	۰/۰۲	۰/۷۲	۳/۵۴

۵. تحلیل رابطه‌ها

برای بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگراف-اسمیرنوف استفاده شد. همانطور که جدول بالا نشان می‌دهد سطح معناداری همه متغیرها بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد که نشان دهنده نرمال بودن توزیع آماری متغیرهاست. پس میتوان آزمون‌های پارامتریک را برای متغیرها انجام داد.

جدول ۹: شاخص‌های آماری مربوط به نرمال بودن داده‌ها

متغیر	آزمون کولموگراف-اسمیرنوف		
	آماره	df	معناداری
تخصیص زمان به کردار در راه خدا	۰/۲۳۶	51	۰/۰۸۳
ایمان دینی	۰/۱۹۵	51	۰/۳۷

نتیجه برآورد انجام شده از تابع تخصیص زمان برای کردار در راه خدا در جدول ۱۰ آورده شده است. این نتیجه نشان می‌دهد مقدار پول خرج شده در راه خدا، ایمان دینی و خالص درآمد شغلی اثر مثبت بر اندازه زمان تخصیص داده شده به کردار در راه خدا دارند. در حالی که مذهب، سن، تحصیلات، محل سکونت و هزینه‌های روزانه خانوار اثر منفی بر تخصیص زمان به کردار در راه خدا دارند.

جدول ۱۰: برآورد مدل تخصیص زمان به کردار در راه خدا

متغیر وابسته: تعداد دفعات کردار در راه خدا				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.707 ^a	.500	.492	87.94682

• Predictors: (Constant) مقدار پول خرج شده در راه خدا، هزینه‌های روزانه خانوار، سن، مذهب، تحصیلات محل سکونت، ایمان دینی، خالص درآمد شغلی

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3800127.491	8	475015.936	61.414	.000 ^b
	Residual	3797709.517	491	7734.643		

		Total	7597837.008	499		
متغیر وابسته: تخصیص زمان به کردار در راه خدا						
متغیرهای توضیح دهنده: مقدار پول خرج شده در راه خدا، هزینه‌های روزانه خانوار، سن، مذهب، تحصیلات، محل سکونت، ایمان دینی، خالص درآمد شغلی						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	565.918	42.644		13.271	.000
	ایمان دینی	.567	.213	.133	2.662	.008
	مذهب	-51.898	12.206	-.202	-4.252	.000
	سن	-37.149	3.986	-.341	-9.320	.000
	تحصیلات	-44.109	3.304	-.471	-13.351	.000
	محل سکونت	-53.623	6.307	-.395	-8.502	.000
	خالص درآمد شغلی	2.302E-6	.000	.246	4.728	.000
	هزینه‌های روزانه خانوار	-2.776E-6	.000	-.189	-3.721	.000
	مقدار پول خرج شده در راه خدا	.000	.000	.408	11.012	.000

بر پایه برآورد انجام شده آردو تعدیل شده مدل نشان می‌دهد بیش از ۴۹ درصد تغییرات متغیر زمان تخصیصی برای کردار در راه خدا توسط این مدل توضیح داده می‌شود. آماره F نیز نشان می‌دهد مدل از معناداری خوبی برخوردار است.

بر پایه برآورد انجام شده به ازای بالاتر بودن یک واحد ایمان دینی ۵۶ صدم بار کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد ایمان دینی ۰/۱۳ درصد کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است.

بر پایه برآورد انجام شده به ازای بالاتر بودن یک سال سن ۳۷ صدم بار کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد سن ۰/۳۴ درصد کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است.

بر پایه برآورد انجام شده به ازای بالاتر بودن یک پایه تحصیلات ۴۴ صدم بار کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد تحصیلات ۰/۴۷ درصد کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است.

بر پایه برآود انجام شده به ازای بالاتر بودن یک پایه مسکن ۵۳ صدم بار کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد پایه مسکن ۰/۳۹ درصد کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است.

بر پایه برآود انجام شده به ازای بالاتر بودن یک میلیون تومان درآمد ۲/۳ صدم بار کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد درآمد ۰/۲۴ درصد کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است.

بر پایه برآود انجام شده به ازای بالاتر بودن یک میلیون تومان هزینه روزانه خانوار ۲/۷ صدم بار کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد هزینه روزانه خانوار ۰/۱۸ درصد کردار در راه خدا در سال کاهش داشته است.

بر پایه برآود انجام شده به ازای بالاتر بودن یک میلیون تومان پول خرج شده در راه خدا ۰/۰۴ درصد بار کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است. به سخن دیگر به ازای بالاتر بودن یک درصد پول خرج شده در راه خدا ۰/۴۰ درصد کردار در راه خدا در سال افزایش داشته است.

۶. جمع بندی

در این مطالعه چگونگی به کارگیری زمان برای کردارهای در راه خداوند متعال و در برابر آن کردارهای زندگی این جهان را بررسی و بیان کردیم که یک انسان دین دار بر پایه ایمان خود چگونه زمان خود را به کار، استراحت و کردار در راه خداوند متعال تخصیص می دهد همچنین انسان هر دو دارایی پول و زمان خود را برای دستیابی به رضایت خداوند متعال به کار می گیرد و این دو در این راه جانشین هم هستند همچنین در بحث تخصیص زمان بر ایمان دینی دریافتیم که مذهب می تواند به عنوان یکی از متغیرهای مهم در نظر گرفته شود که بر اجتماع و به دنبال آن بر اقتصاد اثر می گذارد. همچنین بیان کردیم که آنچه برای انسان مهم است اندازه رضایت خاطری است که از به کارگیری زمان در هر دسته از کردارها به دست می آورد. و هرچه ایمان دینی فرد بیشتر باشد رضایت انتظاری بیشتر می شود.

اطلاعات با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شدند. در آمار توصیفی از میانگین و انحراف استاندارد و در آمار استنباطی با توجه به فرضیه های تحقیق با استفاده از نرم افزار آماری spss آزمون مربوطه انتخاب شده، به این ترتیب که در فرضیه یک تا فرضیه شش از آزمون ضریب همبستگی، در فرضیه هفت که مربوط به اطلاعات دموگرافیک جامعه مورد تحقیق ما می باشد از آزمون t مستقل و anova و در فرضیه هشت از تحلیل رگرسیون استفاده شده است. برای بررسی نرمال بودن داده ها از آزمون کولوموگراف- اسمیرنوف استفاده شد. که نشان دهنده نرمال بودن توزیع آماری متغیرها است.

بین مولفه تخصیص زمان به عبادت و مولفه تخصیص زمان به کارهای جمعی و اجتماعی با ایمان دینی رابطه معناداری وجود دارد. بین مولفه تخصیص زمان به کردار در راه خدا و ایمان دینی با متغیر سن، تحصیلات، مذهب، محل سکونت و تعداد اعضای خانواده رابطه معناداری وجود دارد. بر پایه برآورد انجام شده آردو تعدیل شده مدل نشان میدهد تقریباً نیم درصد تغییرات متغیر زمان تخصیصی برای کردار در راه خدا توسط این مدل توضیح داده می‌شود. آماره F نیز نشان می‌دهد مدل از معناداری خوبی برخوردار است.

نکته مهم و قابل توجه در نتایج این بررسی آن است که بخش قابل توجهی از نتایج با بررسی-های دیگر هماهنگ نیست. از اینکه بر پایه نظریه‌ها و نیز بررسی‌های تجربی پیشین، اثر سن بر تخصیص زمان در راه خدا مثبت است، ولی در این بررسی این رابطه منفی برآورد شده است. همچنین بر پایه نظریه، زمان تخصیص داده شده در راه خدا با پول تخصیص داده شده در راه خدا رابطه جانشینی دارد، ولی در این بررسی رابطه جانشینی کامل به دست نیامده است، هر چند ضریب رابطه بسیار اندک است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. حسینی، سیدرضا (۱۳۷۹) الگوی تخصیص درآمد و رفتار مصرف کننده مسلمان، قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۲. نصیرخانی، پرویز و نیره رحیمی و راضیه خلیلی (۱۳۹۸) اثر ایمان بر انجام کردارهای در راه خدا، دوره ۸، شماره ۲۶، ۱۷۹-۲۱۱
۳. رضایی، مجید (۱۳۸۴) آثار برخی قواعد فقهی بر بازار کار، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۵، ش ۱۸.
۴. صدر، سیدکاظم و مجید رضایی (۱۳۸۷) عرضه نیروی کار فرد مسلمان و عوامل موثر بر آن، مجموعه مقالات اولین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۵. عزتی، مرتضی (۱۳۸۲) اثر ایمان مذهبی بر رفتار مصرف کننده، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره ۱۱، ص ۱۱-۳۴.
۶. عزتی، مرتضی (۱۳۸۲) نظریه اسلامی رفتار مصرف کننده؛ تهران: مرکز پژوهش های اقتصاد.
۷. عزتی، مرتضی (۱۳۸۴) تخمین تابع مخارج مذهبی (مخارج در راه خدا) مسلمانان، فصلنامه اقتصاد اسلامی.
۸. عزتی، مرتضی (۱۳۹۴) الگوی تخصیص زمان به کردار در راه خداوند متعال، کار و استراحت، فصلنامه اقتصاد اسلامی: سال پانزدهم شماره ۵۹،
۹. عزتی، مرتضی (۱۳۹۴) اقتصاد خرد ۳: تحلیل رفتارهای اقتصادی در چارچوب اسلامی، تهران: سمت.
۱۰. قاسمی، عبدالرسول و مصطفی شریف (۱۳۸۷) اقتصاد خرد؛ تهران: اطلاعات،
۱۱. کرمی، محمدحسین (۱۳۸۳) درآمدی بر الگوی تخصیص زمان با نگرش دین، جستارهای اقتصادی، س ۱، ش ۱.
۱۲. کشاورز حداد، غلامرضا و فاطمه برهانی (۱۳۹۱) تصمیم جمعی درون خانواده و تخصیص زمان زن و شوهر: شواهدی از تاثیر نسبت جنسی بر عرضه نیروی کار فردی زنان و مردان در ایران، تحقیقات اقتصادی، س ۴۷، ش ۱۰۱،
۱۳. موسوی، میرحسین و معصومه نعمت پور و حسین زرین اقبالی (۱۳۸۷) تحلیل نظری وضع مالیات بهینه با توجه به الگوی تخصیص زمان، پژوهشنامه اقتصادی، س ۸، ش ۲۹.
۱۴. نهضتی، سید بهروز، جمشید پژوهیان، تیمور محمدی و عباس شاکری (۱۳۹۱) تحلیل رفتار خیرخواهانه در ایران، نامه مفید، س ۱۸، ش ۹۰.

15. Azzi, Corry and Ehrenger; Ronald G. (۱۹۷۵) Household Allocation of Time and Church Attendance; J. Polit. Econ 83: pp. ۲۷-۵۶
16. Azzi, Corry and Ehrenberg, Ronald G. (۱۹۷۷) Household Allocation of Time and Religiosity: Replication and Extension; J. Polit. Econ. ۸۵: ۲ pp. ۴۱۵-۲۳
17. Stigler, George J. and Becker, Gary S. (۱۹۷۷) De Gustibus Non Est Disputandum; Amer. Econ. Rev. 67: 2. pp. ۷۶-۹۰
18. Iannaccone, Laurence R. (1990) Religious Practice: A Human Capital Approach, J. Sci. Study Rel. 29: 3.

19. The effect of religious faith on allocating time to work in the way of God
20. Morteza Ezzati, Associate Professor of Economics, Tarbiat Modares University, responsible author
21. Nasrin Asadollahi, senior expert in economics

